

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-6-70-70>

УДК 811.112.2“255.4”373-057.875

Ніколащенко Ю.А.

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Проаналізовано наявні наукові дослідження з проблем навчання перекладу та лінгвістичні дослідження, присвячені вивченню особливостей перекладу фразеологізмів. Досліджено та проаналізовано прийоми та способи перекладу німецьких фразеологічних одиниць на українську мову. Запропоновано шляхи напрацювання навичок перекладу німецьких фразеологічних одиниць на українську мову майбутніми перекладачами та можливості їх застосування у перекладацьких ситуаціях. Визначено труднощі студентів у процесі перекладу фразеологізмів. Рекомендовано майбутнім перекладачам вміти аналізувати стилістичні й культурно-історичні аспекти вихідного тексту в зіставленні з можливостями мови перекладу й культури.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, еквівалент, дослівний переклад, прийом.

Nikolashchenko Yuliya

Petro Mohyla Black Sea National University

FORMING THE SKILLS OF TRANSLATING PHRASEOLOGISMS INTO FUTURE TRANSLATORS

Summary. The experience of forming the future translators of the skills of the translation of German phraseologisms into Ukrainian in order to increase the efficiency of their professional training is summarized. In this article, scientific researches on the problems of teaching oral and written translation of future students and linguistic researches devoted to the problems of the translation of German phraseological units into the Ukrainian language are analyzed, because the phraseological system in the language is a universal phenomenon, and therefore in each particular language it has its own special forms of expression. The various methods and techniques that a translator needs to be able to use in order to achieve the maximum adequacy of the translation of phraseology from German into Ukrainian is explored and analyzed. The ways of working out of skills of translation of German phraseological units into Ukrainian language by future interpreters and possibilities of their application in translation situations are offered. The difficulties of students in the process of phraseologism translation are determined. The difficulties of students in the process of phraseological translations and the need to draw students' attention to the reluctance to use the literalisms, that is, unreasonable verbal translations that distort the meaning of German phraseology, are determined. It is recommended for future translators to be able to analyze the stylistic and cultural-historical aspects of the source text in comparison with the possibilities of the language of translation and culture. The prospective directions of further work are determined, which will be aimed at introduction of new methods of translation and development of educational and methodological materials in order to ensure the effective preparation of future translators.

Keywords: phraseological unit, equivalent, literal translation, technique.

Постановка проблеми. В умовах сучасних інтеграційних процесів і розширення міжнародної співпраці фахівців підвищуються вимоги до професійної підготовки майбутніх перекладачів. Однією з найважливіших складових професійної підготовки студентів у мовних закладах вищої освіти є розвиток навичок та умінь здійснювати адекватний переклад текстів, що містять терміни, професійно орієнтовану й безеквівалентну лексику та фразеологізми. У сучасному перекладознавстві проблематика перекладу німецьких фразеологічних одиниць посідає одне з провідних місць. Фразеологія як одна із багатограних галузей мовознавства привертає до себе дедалі більшу увагу дослідників. В даний час у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці існує достатня кількість досліджень, присвячених проблемам фразеології, однак вони не в повній мірі розкривають особливості перекладу німецьких фразеологізмів на українську мову. **Актуальність дослідження** зумовлена необхідністю узагальнити досвід формування у студентів навичок перекладу німецьких фразеологізмів на українську мову задля підвищення ефективності їх підготовки як майбутніх перекладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема навчання перекладу приділяла увагу вітчизняні й зарубіжні вчені: Гавриленко Н.М., Ганічева Т.В., Комісаров В.Н., Латишев Л.К., Черноватий Л.М., Ширяев А.В., А. Neubert та ін. Результати аналізу наукової та науково-методичної літератури свідчать про те, що науковці досліджують процеси комунікації, навчання різних видів усного й письмового перекладу, перекладознавчі проблеми в різних галузях перекладацької діяльності та шляхи їх вирішення в процесі підготовки майбутніх перекладачів. Аналіз літератури свідчить про те, що науковці приділяють недостатньо уваги проблемам формування у студентів навичок і розвитку умінь, спрямованих на вирішення перекладацьких проблем, пов'язаних з особливостями перекладу фразеологічних одиниць з німецької мови на українську.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Принципи перекладу фразеологічних одиниць є одним із найважливіших питань сучасної фразеології, від правильного розв'язання якого залежить якість перекладу.

Хоча зазначена проблема частково досліджена у теоретичному аспекті, але важко погодитися, що це питання досить ґрунтовно досліджене, оскільки переклад фразеологічних німецьких одиниць викликає труднощі.

Метою статті є дослідження шляхів вирішення проблем формування у майбутніх перекладачів навичок відтворення німецьких фразеологічних одиниць українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалося раніше, питання формування у студентів навичок перекладу німецьких фразеологічних одиниць є надзвичайно вагомим, оскільки від його правильного вирішення залежить успішне здійснення перекладу. За визначенням Рецкера Я.І., «переклад – це точне відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту і стилю» [8, с. 5] Описуючи роль фразеологізмів в лексичній системі мови, Белікова І.Ф. зазначає, що «фразеологічна одиниця – це мовна одиниця, яка використовується для побудови мовних висловлювань і відтворена в готовому вигляді, володіє постійним і не залежним від контексту значенням» [1, с. 29]. Незважаючи на те, що фразеологічна система в мові є явищем універсальним і тому в кожній конкретній мові вона має свої особливі форми вираження. Це пояснюється тим, що фразеологізми порівняно з одиницями інших рівнів – фонемою, морфемою, словом – характеризується складнішою лексико-граматичною і смисловою структурою. В утворенні, формуванні та розвитку цих структур особливу роль відіграють екстралінгвістичні та етнолінгвістичні фактори, які обумовлюють їх національний характер. Фразеологія, на думку сучасних дослідників, які займаються розвідкою фразеологізмів, є «самою тією галуззю мовознавства, де найяскравіше відображається національна своєрідність мови» [5, с. 39].

У процесі перекладу перед перекладачем постають два важливі завдання: 1) виділити фразеологізм; 2) знайти відповідний спосіб для перекладу на українську мову. Для досягнення максимальної адекватності при перекладі фразеологізмів з німецької мови на українську перекладач повинен вміти користуватися різними «видами перекладу». Перекладацька стратегія визначається в залежності від властивостей фразеологічних одиниць: ступеня смислової злитості, наявності або втрати внутрішньої форми, образності. Згідно думки дослідників Влахова С.І. і Флоріна С.П., «фразеологізми відносяться до неперекладної лексики: «У шкалі «неперекладності» чи «трудноперекладності» фразеології відзначаються всіма фахівцями в числі характерних ознак стійких одиниць» [4, с. 189]. До того ж визначено два способи перекладу фразеологічних одиниць: фразеологічний (використання еквівалента та аналога) та нефразеологічний (калькування та опис). Фразеологічний переклад являє собою використання в тексті перекладу стійких одиниць різного ступеня схожості. Іноді для перекладу фразеологізмів не потрібно створювати нові стійкі вирази, так як в мові, на яку перекладається фразеологізм, вже є точні або схожі фразеологічні одиниці.

Фразеологічний переклад включає фразеологічні та відносні фразеологічні еквіваленти.

1. *Фразеологічний еквівалент* – це фразеологізм, за всіма критеріями рівноцінний перекладеній одиниці і незалежно від контексту володіє такими ж денотативним і конотативним значеннями, а саме при перекладі фразеологізм не повинен мати відмінностей у смислового змісті та метафоричності. Фразеологізми повинні володіти рядом однакових лексико-граматичних показників: сполучуваністю, приналежністю до однієї граматичної категорії, вживаністю, зв'язком з контекстними словами-супутниками. Досить великій кількості фразеологізмів в німецькій мові можна знайти еквіваленти українською мовою. Наприклад, фразеологізм «*stumm wie ein Fisch*» має повний еквівалент в українській мові «*німий як риба*». Тут чітко видно повну семантичну відповідність, зміст оригіналу збережено в перекладі. Слід навести кілька подібних прикладів: *mit dem Feuer spielen* – *грати з вогнем*; *den Schwanz einziehen* – *піджати хвіст*; *die Katze im Sack kaufen* – *купити кома в мішці*; *es ist nicht alles Gold, was glänzt* – *Не все те золото, що блищить*; *blaues Blut haben* – *мати голубу кров*.

2. *Відносний фразеологічний еквівалент* або аналог може відрізнитися від вихідної фразеологічної одиниці за такими показниками: інші синонімічні компоненти, невеликі зміни форми або синтаксичної побудови, інша морфологічна співвіднесеність, сполучуваність. В іншому він є повноцінною відповідністю перекладеної фразеологічної одиниці, «відносність» якої скрадується контекстом. Наприклад, фразеологізм «*die Spuren verwischen*» (досл.: *стирати сліди*) відповідає українському фразеологізму «*замитати сліди*». Семантичні та граматичні особливості в даному прикладі зберігаються, змінюється лише присудок.

Etwas wie seine Westentasche kennen – (досл. *знати як карман своєї жилетки*) – *знати як свої п'ять пальців*;

Die Welt ist ein Dorf – (досл. *світ – село*) – *світ тісний*;

Die Fühler ausstrecken – (досл. *випустити щупальці*) – *закинути вудочку*;

Einen Bärenhunger haben – (досл. *мати голод ведмідя*) – *голодний як вовк*;

das Heft in der Hand haben – (досл. *мати зошит в руці*) – *тримати борозди правління в своїх руках*.

Нефразеологічний переклад передає значення фразеологічної одиниці за допомогою лексичних, а не фразеологічних засобів мови і використовується в тому випадку, якщо фразеологізм немає еквівалентів або аналогів. При такому перекладі є деякі втрати: образність, експресивність, конотації, афористичність, відтінки значень. До основних прийомів нефразеологічного перекладу відносять калькування та описовий переклад.

Калькування використовують в тих випадках, коли іншими прийомами не можна передати семантико-стилістичне та експресивно-емоційне значення перекладного фразеологізму. Калькування можливо, якщо дослівний переклад може донести до читача справжній зміст всієї одиниці. Наприклад, фразеологізм «*weiße Rabe*» перекладається за допомогою калькування «*біла ворона*». На німецькій мові даний фразеологізм має позитивне значення «розумна, обдарована люди-

на», однак український варіант має негативний відтінок «несхожий на інших». *Blaustrumpf* – синя панчоха; *der Kampf ums Dasein* – боротьба за існування; *eine schöne Geste* – гарний жест; *etwas mit Stumpf und Stiel ausrotten* – вивати з корінням та стеблом; *im siebenten Himmel sein* – бути на сьомому небі. Переклад за допомогою словесних еквівалентів тобто «лексичний переклад», як визначив його С. Влахов, при якому деякі ФО перекладаються українською мовою за допомогою словесних еквівалентів, тобто одним словом: *die Ewige Stadt* – Рим; *blaue Bohnen* – кулі; *eine (putzige або ulkige) Gurke* – дивак; *das starke Geschlecht* – чоловіку.

Допускаючи повне або часткове калькування в окремих випадках, перекладач виключає будь-яку можливість використання буквалізмів, тобто не виправданих дослівних перекладів, що спотворюють зміст німецьких фразеологізмів або не відповідають нормам сучасної української мови. Фразеологічні одиниці широко використовуються в літературі всіх стилів і тому майбутні перекладачі мусять бути обізнані та досвідчені, щоб не допускати невідповідностей у перекладі того чи іншого фразеологізму [2, с. 17]. Без знання фразеології неможливо оцінити яскравість і виразність мовлення, зрозуміти жарт, гру слів, а іноді просто й зміст усього висловлювання.

Описовий переклад – це переклад не фразеологізму, а його тлумачення, як це часто буває з одиницями, що не мають еквівалентів. В контексті цей шлях перекладу самостійного значення не має, так як в будь-якому випадку слід звернутися до контекстуального перекладу. Фразеологізм «*Er kann ihm nicht das Wasser reichen*» (досл. він і води подати не зможе) – людина, яка нічого не може робити і не впорається ні з будь-якою справою. Граматичне оформлення повністю змінено. *Hoffen und Harren macht manchen zum Narren* – (досл. сподівання та наполегливе очікування роблять декого дурнями) – людина, яка даремно на щось чекає; *er trägt sein Herz in der Hand* – (досл. він носить своє серце в руці) – відкрита людина; *ein alter Hase* – (досл. старий заєць) – людина, яка багато пережила на протязі свого життя.

Комбінований переклад застосовується в тих випадках, коли український аналог не повністю передає значення німецького фразеологізму або ж має інший специфічний колорит місця і часу, тому дається калькований переклад, а потім іде описовий переклад та український аналог для порівняння.

Розуміння студентами прийомів перекладу фразеологічних одиниць є передумовою їх адекватного перекладу. Необхідно поетапно формувати навички перекладу фразеологізмів. Добір необхідних вправ та їх раціональна послідовність є передумовою ефективного навчання перекладу фразеологічних одиниць. На етапі формування навичок перекладу фразеологізмів використовуються вправи, які спрямовані на подолання перекладацьких труднощів та передбачають зіставлення різних варіантів перекладу й аналіз перекладацьких помилок. Перед виконанням вправ студентам надається пояснення й обґрунтовується необхідність формування відповідних навичок і можливості їх застосування у перекладацьких ситуаціях. Вправи мають на меті ознайомлення студентів зі способами та прийомами перекладу фразеологічних одиниць та можливими перекладацькими труднощами.

Для правильного вирішення питання про переклад конкретних фразеологічних одиниць, майбутній перекладач повинен ясно усвідомлювати, який спосіб він використовує: які елементи фразеологізму вихідної мови можна замінити або використати еквівалент. Перекладача перед усім мусить хвилювати найбільш точна відповідність загального змісту, емоціонального та стилістичного забарвлення, природна відповідність культурологічного фону.

Висновки та пропозиції. Аналізуючи та свідомо користуючись різними способами перекладу фразеологічних одиниць, майбутній перекладач повинен володіти не тільки знанням обох мов, але й уміти аналізувати стилістичні й культурно-історичні аспекти вихідного тексту в зіставленні з можливостями мови перекладу й культури. Перспективні напрями, подальшої роботи вбачаються в пошуку, розробленні, апробації, впровадженні нових способів перекладу та розробці навчально-методичних матеріалів з метою забезпечення ефективної підготовки майбутніх перекладачів.

Список літератури:

1. Алехина А.И. Фразеологическая единица и слово. Минск, 1991. 250 с.
2. Арсеньева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. Казань, 1989. 123 с.
3. Беликова И.Ф. Роль фразеологизмов в лексической системе языка. *Гуманитарный вестник. МГТУ имени Н.Э. Баумана*. 2012. № 7. С. 28–34.
4. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва, 1980. С. 179–207.
5. Долгополов Ю.А. Сопоставительный анализ соматической фразеологии. Казань, 1973. 27 с.
6. Кудіна О.Ф. Компаративні ФО з компонентом «власна назва» у німецькій та українській мовах / Питання романо-германської філології та методики викладання іноземних мов. Київ, 1977. С. 70–74.
7. Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
8. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика : Очерки лингвистической теории перевода. Москва, 1974. 216 с.
9. Федоренко Л.О. Модифікації структурного і семантичного складу фразеологізмів сучасної німецької мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 31. С. 197.
10. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця, 2013. 376 с.

References:

1. Alekhina A.I. (1991). *Frazeolohichna odynytysya i slovo* [Phraseological unit and word]. Minsk, 250 p.
2. Arsenyeva E.F. (1989). *Sopostavitel'nyy analiz frazeologicheskikh yedinit* [Comparative analysis of phraseological units]. Kazan, 123 p.
3. Belikova I.F. (2012). *Rol' frazeologizmov v leksicheskoy sisteme yasyka* [The role of phraseologisms in the lexical system of language]. *Gumanitarnyy vestnik MGTU imeni N.E. Bauman*, no. 7, pp. 28–34.

4. Vlakhov S., Florin S. (1980). *Neperevodimoye v perevode* [Not translatable in translation]. Moskva, pp. 170–207.
5. Dolgopolov Yu.A. (1973). *Sopostavitel'nyy analiz somaticheskoy frazeologii* [Comparative analysis of somatic phraseology]. Kazan, 27 p.
6. Kudina O.F. (1977). *Komparatyvni FO z komponentom "vlasna nazva" u nimetskiy ta ukrayis'kiy movakh* [Comparative FO with the component "own name" in German and Ukrainian languages]. Kyiv, pp. 70–74.
7. Kyiak T.R., Naumenko A.M., Oguy O.D. (2006). *Teoriya i praktyka perekladu* [The theory and practice of translation]. Vinnytsia : Nova knyha, 592 p.
8. Reteker Ya.I. (1974). *Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika* [Theory of translation and translation practice]. Moskva, 216 p.
9. Fedorenko L.M. (2007). *Modyfikatsiyi strukturnoho skladu frazeolohizmiv suchasnoyi nimets'koyi movy* [Modifications of the structural and semantic structure of phraseology of modern German language]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, no. 31, p. 197.
10. Chernovatyj L.M. (2013). *Metodyka vykladannia perekladu iak spetsial'nosti* [Methodology of teaching translation as a specialty]. Vinnytsia, 376 p.